

ՍԱՄ ՅՕՐԵՂԲՕՐ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

(Տես յէջ 157)

Նախ քարիւղէն սկսինք 1859 ին 'ի Բենսիլվանիա առաջին ջրհորները փորուեցան . հնուց ի վեր գիտէին որ հանքային իւղ մը կայ՝ որ աստ անդ կը բղխի . այս իւղ Հնդիկք իբր գեղ կը գործածէին . առաջին պեղումը՝ (1859) օրական գրեթէ տասը տակառ կու տար . ուրիշ բազմաթիւ ջրհորներ ալ շինուեցան . այս ջրհորներէն մէն՝ երկու տարուան մէջ 50,000 տակառ տուաւ , իսկ ուրիշ մը մէկ տարուան մէջ 400,000 : Այնհաւաստալի յուզում եւ շարժում մը պատճառեց այս վաճառականութիւնը . սակարանի գլխաւոր գործառնութեանց մին համարուեցաւ քարիւղի վաճառաշահութիւնը . բազմաթիւ ընկերութիւնք ձեւացան աստ անդ , մասնաւորապէս՝ ի Բենսիլվանիա՝ ջրհորներ փորելու համար . սակայն ասոնց ամէնն ալ յաջող ելք չունեցան , որով շատեր կործանեցան . բայց արգասիք եւ շահ մեծ եղան , ե ոմանք նոյն իսկ մեծ դրամագլխոյ տէր եղան : Գէրնըճի կը պատմէ թէ ստացուած մը 200 հազար ֆրանքի ծախուեցաւ . բարեբաղդաբար նոր ստացողները տեսան որ այս երկիրը առատ քարիւղ կը պարունակէ՝ ե սկսան աշխատիլ . այնպիսի արգասիք մը ունեցաւ այս աշխատութիւնը՝ որ յետոյ նոյն ստացուածքը՝ 25 միլիոն ֆռանքի վաճառուեցաւ , ե մէկ տարուան մէջ միայն նոր ընկերութեան 5 միլիոն ֆռանք պտղաբերեց : Ատեն մը այնչափ բազմացան ջրհորք ե ընկերութիւնք՝ որ քարիւղը իր յարգը կորսնցուց , ե արժէքը զգալապէս նուազեցաւ . սակայն կամաց կամաց միջակիցք քիչնալով՝ այս ձախորդութիւնն ալ դարմանուեցաւ . մինչև որ 1884 արտածեալ քարիւղին արժէքն էր 3125 միլիոն ֆռանք :

Հարստութեան ուրիշ մեծ աղբիւր մ'ալ է հանքային ածուխը — սեաւ ագամանդը , — ինչպէս կը կոչեն զայն Անգլիացիքը : Միացեալ Նահանգաց գրեթէ ամէն գաւառաց ստորերկրեայ խաւերը՝ քիչ շատ ծածկեալ ունին այս հանքէն . սակայն ցարդ միայն քսանհինգ գաւառաց մէջէն կը հանեն . 1850ին հանքածխոյ բովանդակ քանակն էր 6,250,000 տակառաչափ . 1880ին 74,000,000 . 1884 ին՝ 97,590,000 առանց 'ի հաշիւ առնելու երկրին ներքին գործածութեան համար սպառեալ ածուխը :

Միացեալ Նահանգք հարուստ են նաև թանկագին մետաղներով .

երեսուն տարուան մէջ (1850 — 1880) 6750 միլիոնի ոսկի հանուեցաւ 'ի Միացեալ Նահանգս . իսկ Աւստրալիա՝ դրեթէ 6450 միլիոն . յիշեալ երեսուն ամաց մէջ բովանդակ երկրէն հանուած ոսկւոյն արժէքն էր՝ 19,650 միլիոն . այնպէս որ Միացեալ Նահանգք և Աւստրալիա՝ հինգ եօթներորդ մասն ունին այս թուոյն . 1880 էն 'ի վեր միջին հաշուով Միացեալ Նահանգներէն հանուած տարեկան ոսկւոյն արժէքն է 156 միլիոն ֆունդր :

Արծաթահանք աւելի աստաւ են . կը դնենք հոս վերջին երեսուն ամաց աշխարհիս զանազան երկրաց մէջ հանուած արծաթոյ քանակը , (միլիոն ֆունդրի հաշուով) .

	1851-60	1861-70	1871-80.	բովանդակ
Սպանիական Ամերիկա	1,225	1,600	1,750	4,575
Միացեալ Նահանգք	250	400	1,700	2,305
Գերմանիա և Աւստրիա	375	450	500	1,325
Այլ և այլ երկիրներ	175	300	550	1,025
				9,275

Ինչպէս կը տեսնուի՝ արծաթահանութեան յառաջադիմութիւնն 'ի Միացեալ Նահանգս ամենէն աւելի մեծ եղաւ . (250 է բարձրացաւ 'ի 1700 միլիոն) : Ամենէն աւելի հռչակաւոր հանք է Նէւադա գաւառին մէջ Ռոմիթոք կոչուածը . այս ընդարձակ հանքը՝ հինգ միլիոն տարածութիւն ունի , և տասնուչորս տարուան մէջ՝ 900 միլիոն ֆունդրի արծաթ տուեր է . 1880էն վերջը՝ Միացեալ Նահանգաց արծաթոյ տարեկան միջին քանակն է 233 միլիոն ֆունդր :

1860 էն սկսեալ՝ պղնձոյ հանքը հարիւրին վեցհարիւր աներ է . նոյն տարւոյն 5388 տակառաչափ էր պղնձոյ քանակը . 1870 ին 12,600, 1880 ին 27,000, 1884 ին 63,555 տակառաչափ : Այս հանքը քանիմէկ գաւառաց մէջ ալ կը գտնուի , և կարծես թէ օրէ օր կ'աճի և նորանոր հանքեր յառաջ կու գան :

1870 ին՝ Միացեալ Նահանգք ստիպեալ էին կապար ներածելու . իսկ ընդհակառակն 1884 ին նոյն հանքէն 26,000 լիպրայ արտածեցին . կապարի հանքը յԱնգղիա 1883 ին 40,000 տակառաչափ էր , 'ի Սպանիա 127,000, 'ի Միացեալ Նահանգս՝ 140,000 :

Զինկն ալ մեծ քանակութեամբ կը գտնուի , սակայն 1870 է առաջ դրեթէ ուինչ էր . 1880 ին 23,239 տակառաչափ էր , մինչդեռ յԱնգղիա 15,947 էր . 1884 ին՝ 35,000 տակառաչափ զինկ հանուեցաւ 'ի Միացեալ Նահանգաց :

Մնդիկ , նիքէլ , բլադին , կորալտ , իրիս , ծարիր , հանքային լուսածնաղբ , որձաքար , և մարմարիոն ալ պակաս չեն : Այս ամէն

Հարստութեանց վրայ՝ վերջի տարիներս աւելցաւ նաև 'Բնական կազը' (Natural gas)։ Եթէր տարի առաջ մերձ 'ի Բիդսպուրկ Բենսիլվանիոյ գաւառին մէջ՝ քարիւղ փնտնելու համար երկիրը կը պեղէին. երբ 3000 ոտք խորութեան հասան՝ յանկարծակի գարհուրելի ճայթիւն մը լսուեցաւ, և կազի հոսանք մը դուրս ժայթքեց ճշելով և սուշելով. այնպէս որ շատ միոն հեռու գտնուող բնակիչք իսկ սարսափեցան։ Բոց մը մտեցուցին այս հոսանաց, և իսկոյն հրոյ սարսափելի սիւն մը բարձրացաւ որ կը ճչէր, կը գալարէր և կը հրկիզէր։ Աշխատողք և ճարտարապետք կարծեցին՝ թէ կազի սոսկ դիպուածական հոսանք մ'է, և այս պատճառաւ թողուցին որ այրի լսփի և մարի. սակայն կազն անընդհատ դուրս կը ժայթքէր, և հրոյ սիւնն ևս առաւել կը ստուարանար և կը մեծնար, մէկ, երկու, երեք, չորս հինգ տարի։ Այսչափ ժամանակի մէջ՝ ոչ ոք մտածեց օգտակար ընել և գործածել այն թանկագին հուրը։ Սակայն պէտք է խորհրդածել նաև որ և ոչ իսկ պէտք ունէին այս օգնութեան. վասն զի 'ի Բիդսպուրկ ամխոյ տակառաւ չափը հրեք ֆոանք միայն կ'արժէ։

Վերջապէս, տեսնելով որ այս կազը չիմըննար, մտածեցին որ լուսաւորութեան կազի ման խողովակներու ձեռքով ուրիշ տեղեր հաղորդեն և օգուտ մը քաղեն անկից։ Այնպէս ալ եղաւ. այսօրուան օրս հազարաւոր տանց, գործատանց և հառարակաց շինուածոց մէջ այս բնական կազը կը գործածուի, ջերմութեան, լուսաւորութեան, կերակրոց պատրաստութեան և այլ բազմաթիւ պիտոյից համար։ Միայն Բիդսպուրկի և չըջակայ տեղեաց խողովակաց երկայնութիւնն է 600 մղոն. 1884 փետրուարի մէջ՝ լոկ Բենսիլվանիոյ գաւառին մէջ 150 ընկերութիւնք կային, որոց նպատակն է գործածել և բաշխել այս բնական կազը։ Ուրիշ ութը գաւառաց մէջ ալ հոսանքներ գտնուեցան. և գրեթէ ամէն ամիս նորանոր պիտոյից կը գործածուի այս կազը. յայտնի է թէ օր աւուր վրայ պիտի առաւելու իւր օգտակարութիւնը. և գետցայսօր կը հաշուի որ միայն 'ի Բիդսպուրկ օրական 70 միլիոն խորանարդ ոտք կազ կը ցնդի հոսանքէն առանց ո և է օգտակարութեան։

Վաճառականութիւն, փոխադրութեան միջոցք, ծրկաթուղիք և քրանցք։ — Միացեալ Նահանգաց մաքսային խեղճ և ցաւալի գրութիւնը՝ ոչ փոքր արգելք մ'եղաւ միջազգային վաճառականութեան տարածման. սակայն եթէ այս և ասոր նման արգելքներ ունեցաւ, այս առաւելութիւնն ալ ունէր և ունի ցարդ՝ որ առանց

ամենևին տեղերնէն շարժելու իրենց երկրին մէջ աշխարհիս ամենէն մեծ և ճոխ վաճառատունն ունին . յԵւրոպա տասնեկինն անկախ տէրութիւններ կան՝ որոնք չեն կրնար ազատաբար իրենց մէջ վաճառակցիլ . վաճառական յարաբերութիւննին՝ քաղաքական յարաբերութեանց կը նմանի . սահմանազլխօք, պարսպօք, կշռովք, և ամէն տեսակ նախապաշարմամբք և դժուարութեամբք արգիլեալ է : Ընդհակառակն Միացեալ Նահանգք քառասուն ուերկու անկախ գաւառներէ կը ձևանան, որոնք իրարու հետ ազատաբար կը վաճառակցին իբրև թէ մէկ գաւառ ըլլային : Ամերիկեան Սահմանադրութեան յօդուած մը՝ մասնաւոր կերպով կը պատուիրէ որ գաւառաց իրարու հետ ունեցած վաճառականական յարաբերութիւնները՝ բացարձակապէս ազատ պիտի ըլլան . այնպէս որ Միացեալ Նահանգաց միջազգային վաճառականութիւնը, թէպէտ մեծ, սակայն ամենեկին չենք կրնար բաղդատել իր ներքին վաճառականութեան հետ :

1830 ին 'ի Միացեալ Նահանգս ներածեալ ապրանաց արժէքն էր՝ 375 միլիոն ֆռանք . իսկ 1850 ին 3700 միլիոնի բարձրացեր էր : Իսկ արտածութիւնը՝ 1830 ին 380 միլիոն էին , բայց 1880 ին 3625 միլիոն . 1830 ին ներածութիւնն առ բնակիչն կուգար 34 ֆռ . իսկ 1880 ին 85 ֆռանք, առ մի և նոյն բնակիչ :

1880 ին Միացեալ Նահանգք 500 միլիոն ֆռանքի արժէքով բուրգ և բրդեղէն գործուածք ներածեցին . 225 միլիոն քիմիական նիւթեր . 175 միլիոն բամպակէ գործուածներ , մանաւանդ արդուզարդի վերաբերեալ . 185 միլ . մետաքսեղէնք . 210 միլ . խահուէ և 85 միլ . թէյ :

Իսկ արտածած նիւթերն են . 1250 միլիոնի բամպակ . 600 միլ . ցորեն . 275 միլ . ալիւր . 535 միլ . միս , հաւկիթ և այլ պարէնք . 225 միլ . քարիւղ . 110 միլ . ծխախոտ . 232 միլ . փայտ և փայտեղէն կահկարասիք . 112 միլ . երկաթ և պողպատ . 42 միլ . կենդանիք (արջառ , խոզ , և այլն) :

Քսան և հինգ տարուան մէջ, 1860—85, ներածութիւնք հարիւրին 63 աճեցան . իսկ արտածութիւն 129 առ հարիւր : Հինգ տարուան մէջ, 1834—85, արտածութիւնք 19,365,287, 575 ֆռանք եղան , որով տարեկան կ'իյնայ գրեթէ 3 , 873,057,515 ֆռանք : Նոյն հինգ ամաց մէջ ներածութիւնք 16, 573, 090, 325 ֆռանքի եղան . այս ներածութեանց գրեթէ երրորդ մասն ազատ էր 'ի տրոց . իսկ միացեալ մասը՝ 4930 միլիոն ֆռանք տուրք վճարեց : Միացեալ Նահանգաց միջազգային վաճառականութիւնը 16 միլիոն տակառայափ է , մինչդեռ ներքինը՝ 25 ու կէս միլիոն : Այս վաճառականութեան գլխաւոր միջոցք են երկաթուղիք , ջրանցք և գետք :

ի Միացեալ Նահանգս երկաթուղեաց յառաջադիմութիւնը՝ յի-
րաւի արտաքոյ կարգի երկայթ մ'է . քաղաքական պատերազմը
մեծապէս օգնեց այս յառաջադիմութեան, ցուցանելով սոցա ոչ
միայն վաճառականական, այլ նաև քաղաքական և զինուորական
կարերութիւնը։ Այս տարօրինակ զարգացումը լաւ ըմբռնելու
համար՝ պէտք է մտաց առջև ունենանք Միացեալ Նահանգաց
աշխարհադրական ահագին ընդարձակութիւնը։ Ընդհանրապէս
Նիւ-Եորքի, Նիւ-Օրլէանսի, Շիգակոյի, և Սան-Ֆրանչիսկոյի
վրայ կը խօսուի. սակայն քիչերը գիտեն որ՝ օրինակի համար Լոն-
տրայէ ի Հոռլմ աւելի մօտ է քան թէ Նիւ-Եորքէն՝ ի Շիգակոյ .
փրկադելփիա Նիւ-Օրլէանսէ կրկին անգամ աւելի հեռու է, քան
թէ Լոնտրայէն ի Պետերսբուրկ. և Սան-Ֆրանչիսկոյ աւելի հեռու
է Նիւ-Եորքէ՝ քան թէ Քէպէք ի Լոնտրայէ։ Կ. Պօլիս և Լոնտրա
միմեանց աւելի մօտ են քան թէ Սէլդէք Սիդի՝ Պոսթընէ։ Սա-
կայն այսու հանդերձ ճանապարհորդը կը մօտէ փիւլման կառքի
մը մէջ՝ ուր հարուստ տան մը բոլոր դիւրութիւնը (comfort) ունի,
և առանց ամենեւին նոյն իսկ ամենաոչինչ նեղութիւն մը կրելու՝
այս քաղաքներէն մէկէն ի միւսն կը ճանապարհորդէ. և թէպէտ
շոգեկառաց ընթացքն աւելի արագ է յԱմերիկա՝ բայց յետին
ամաց փորձերը ցուցին որ ձախորդութիւնը նուազ են քան
յեւրոպա։

1865ին երբ քաղաքական մեծ պատերազմը վերջացաւ՝ Միա-
ցեալ Նահանգք 82, 908 մղոն երկաթուղի ունէին. 1880 ին՝ 85,
497 մղոն. 1886 ին՝ 128, 967 մղոն։ Ըսել է թէ միայն Միացեալ
Նահանգք՝ ամբողջ Եւրոպայէ աւելի երկաթուղի ունին. վասն զի
Եւրոպոյի զծերուն երկայնութիւնն է 114, 300 մղոն, Հնդկաս-
տան 1880 ին՝ 273 մղոն երկաթուղի չինեց. 1881 ին Միացեալ
Նահանգք 11, 500 չինեցին. Հալիւ կ'ընեն որ իր զծերը ամբող-
ջացրնելու համար՝ գեո 82, 025 մղոն պէտք ունի, և անտարակոյս
պիտի չինէ տասը տարուան մէջ։

1885 ին ճանապարհորդաց փոխադրութենէ գոյացած հասոյթն
էր 1, 004, 419, 555 ֆուանթ. իսկ ի վաճառաց՝ 2, 598, 454, 960
ֆուանթ. ամբողջը՝ հաշուելով նաև ուրիշ երկրորդական շահեր՝
3, 726, 552, 095 ֆո.։

Թէ նոր գծերու և թէ հնոց վրայ գործածուած պաշտօնէից
թիւն է մէկ միլիոն։

Պէտք չէ միւռնաք նաև Ամերիկայի մեծ գետերը՝ զորս գիտէ
գործածել յօգուտ վաճառականութեան. այս գետերէն գլխաւորն
է Միսսիսիբի, մեծ «Հայրն ջրոց» որ հաւասար է ի մի խառնուած
Եւրոպայի ամէն գետոց ի միասին, ի բայ առեալ զվոյկա . Գան.

գետէն երեք անգամ, Հռենոսէն ինն անգամ, իսկ Տիրերիսէն ութսուն անգամ աւելի մեծ է . 2250 մղոն երկայնութիւն ունի : Միսիսիսիէն վերջը կու գան Հուտոն, Օհիոյ, Էայլիս, Այս գետերուն կարեորութիւնը լաւ ըմբռնելու համար՝ բաւական է լսել որ միայն Օհիոյ՝ տարեկան չորս միլիառի վաճառք կը փոխադրէ :

Այս մեծ գետերը՝ ջրանցքով իրարու հետ միացած են . 1880 ին ջրանցից երկայնութիւնն էր 4468 մղոն, որոյ ծախքն եղած է 1300 միլիոնէն աւելի . նոյն տարւոյն մէջ ամբողջ վաճառականութիւնն էր 21, 044, 202 տակառաչափ . սակայն, երկաթուղեաց մրցումը՝ մեծապէս վնասեց ջրանցային վաճառականութեան :

Վաճառականական շարժման իբրեւ յարակից մասունք՝ քանի մը խօսք ալ պէտք է զուրցնէք թղթատանց, հեռագրատանց և հեռաձայնեբու վրայ :

Շարայարեղի

